

BIRINCHI SINIF O'QUVCHILARINING MAKTABGA MOSLASHUVI

*Iminova Shaxloxon Mamirjonovna**Uchqo'rg'on tumani MMTB ga qarashli**21-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi***ANNOTATSIYA**

Ushbu mavzuda 1-sinf o'quvchilarining maktab hayotiga moslashish jarayoni, ushbu davrda yuzaga keladigan psixologik qiyinchiliklar hamda ularni yengib o'tish yo'llari yoritiladi. Maktabga ilk qadam qo'ygan bolalarda yangi muhit, tartib-intizom, o'qish faoliyati va jamoaga qo'shilish jarayonlari muhim psixologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Maqolada o'qituvchi, ota-ona va psixolog hamkorligining ahamiyati, shuningdek, bolalarda ijobiy moslashuvni shakllantirish usullari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: 1-sinf, moslashuv, maktab, psixologiya, emotsiya, o'quvchi, ijtimoiylashuv, qo'llab-quvvatlash

KIRISH

1-sinf o'quvchilarining maktabga kirib kelishi ularning hayotida yangi bosqichning boshlanishi hisoblanadi. Bu davrda bola oilaviy muhitdan tashqari yangi ijtimoiy muhit — maktab tizimiga moslashishi kerak bo'ladi. Bu jarayon har bir bola uchun turlicha kechadi va psixologik jihatdan muhim o'zgarishlarni talab qiladi.

Maktabga moslashuv jarayonida bolalarda emotsional beqarorlik, xavotir, uyatchanlik yoki aksincha haddan tashqari faollik kuzatilishi mumkin. Bu holatlar tabiiy hisoblanib, vaqt o'tishi bilan to'g'ri pedagogik va psixologik yondashuv asosida kamayadi.

Bolalarning yangi tartib-intizomga moslashishi, dars jarayonini tushunishi va jamoada o'z o'rnini topishi muhim bosqichlardan biridir. O'qituvchining iliq munosabati, qo'llab-quvvatlashi va rag'batlantirishi bu jarayonni yengillashtiradi.

Shuningdek, ota-onaning roli ham juda katta. Ular bolani qo'llab-quvvatlashi, maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishi va boladagi qo'ruqlarni kamaytirishi kerak.

Maktab psixologi esa bolalarning moslashuv darajasini aniqlab, zarur hollarda individual yoki guruhiy psixologik yordam ko'rsatadi.

Bolaning rivojlanishi turli bosqichlardagi jarayonlar ichida kechadi. Bir muhitdan boshqa bir muhitga o'tish va buning natijasida uning atrofidagi jamoaning ham o'zgarishi bolaning rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Hali atrofni to'la qonli idrok etmagan bola uchun yangi muhitga adaptatsiya jarayonida ham qiyinchiliklar yuzaga keladi. 1-sinf o'quvchilarining maktabdagi o'quv-tarbiya muhitiga moslashishini o'rganishdan oldin, o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish talab etiladi. Bolani yangi muhitga moslashtirishda uning boshqa muhitlari bilan integrativ yondashuvni olib borish muhim hisoblanadi.

1-sinf o'quvchilarining maktabga oson moslashishi uchun MTT-maktab va oila-maktab hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yilgan. Hamkorlik quyidagi vazifalarni hal etishga qaratiladi: maktab, MTT, mahalla va oila o'rtasida hamkorlik yo'nalishlarini o'rnatish; bolaning maktabga bo'lgan emotsional ijobiy munosabatini rivojlantirish va mustahkamlash; bo'lajak o'quvchining boshlang'ich ta'limga muvaffaqiyatli moslashishi uchun zarur bo'lgan shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish.

Bolani boshlang'ich ta'limga tayyorlash, uni to'laqonli rivojlanishi bu uzoq vaqt va e'tibor talab etiladigan pedagogik jarayon hisoblanadi. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarorida sohaning rivojlantirishga oid davlat siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirish, Vazirlar Makamasining 132-sonli qarorida 2020-2025-yillarda bolalarni to'liq kunlik, qisqa muddatli, bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bepul bir yillik tayyorlov guruhlariga jalb etish orqali maktabgacha ta'lim bilan qamrab olishni 100%ga yetkazish nazarda tutilgan. Davlat MTT mavjud bo'lmagan hududlarda maktabgacha ta'limga bo'lgan ehtiyojni qoplash, mazkur hududlarda bolalarni

boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhlarini tashkil etish maqsadida mazkur hududlarda mavjud nodavlat MTTlari hamda mobil va modulli guruhlarni jarayonga jalb etish faoliyatning samarali tashkil etilishiga yordam beradi.

Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotida tashkil etiladigan boshlang'ich ta'limga tayyorlash guruhlariga, bolalar mazkur maktabgacha ta'lim tashkilotlari ustaviga muvofiq qabul qilinadi. Bolaning qonuniy vakili bilan tuzilgan shartnoma bolani nodavlat MTT va davlat MTTlariga birlashtirilgan mobil guruhlarga qabul qilish uchun asos hisoblanadi. Maktabgacha ta'limning hammabopligini, shu jumladan, respublikaning olis tumanlarida hamda maktabgacha ta'limning standart shakllarini kengaytirish qiyin bo'lgan joylarda ta'minlash yangi muqobil shakllarni – oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari, mobil va modulli guruhlarni joriy etishni taqozo qildi. Bolalarni maktabga moslashtirish. Birinchi sinf o'quvchilarining moslashishdagi qiyinchiliklari turlichadir. Yaqinda maktabgacha ta'lim tashkilotiga borgan, o'yinlarda ko'p vaqt o'tkazgan bolani boshqa yo'l bilan qayta qurish kerak bo'ladi. O'qituvchini tinglashni, uy vazifasini bajarishni, sinfdoshlar bilan umumiy til topishni o'rganishi kerak bo'ladi. Bu, mohiyatan, bolaning maktabga moslashishi.

Ta'lim muassasasidagi 1-sinf haqli ravishda eng qiyin davr deb hisoblanadi. Ilgari bolalar bog'chasiga bormagan bolalar uchun bu ayniqsa qiyin kechadi. Biz ijtimoiylashuv qiyinchiliklariga ham duch kelishimiz kerak. Bolaning moslashuvining muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Avvalo, bu kichik o'quvchining temperamenti, shuningdek, oilaviy munosabatlar modeli bilan baholanadi. Agar bola diqqat markazida bo'lishni yaxshi ko'rsa, yolg'izlikka toqat qilmasa, u tezda yangi jamoaga o'rganib qoladi. Bundan tashqari, agar oilada uyg'unlik va o'zaro hurmat hukmron bo'lsa, moslashish minimal yo'qotishlar bilan amalga oshiriladi. Biroq, yangi jamoa va o'qituvchilarga ko'nikishning o'zi yetarli emas. Bolalarning maktabga moslashishi, birinchi navbatda, qiziqishning mavjudligiga bog'liq. Bola maktabga majbur bo'lgani uchun emas, balki bu yerda juda ko'p yangi va foydali ma'lumotlarni o'rganishi mumkin bo'lgani uchun borishini

tushunishi kerak. Bolani qiziqtirish tarbiyachi, ota-onalar va o'qituvchilarning vazifasidir.

1-sinf o'quvchilari uchun birinchi chorak oxirida kichik so'rov o'tkazilishi mumkin. Savollarga berilgan javoblar sinfdagi har bir bolaning moslashuv darajasini aniqlashga yordam beradi.

Savollar quyidagicha bo'lishi mumkin: 1) Sizga maktab yoqadimi? 2) Agar sizga ertaga hamma darsga kelmasligini aytishsa, maktabga kelasizmi? 3) Sinfdoshlaringizni yoqtirasizmi? 4) Siz bilan boshqa o'qituvchi ishlashini xohlaysizmi? 5) Darslar bekor qilinganda quvonasizmi? 6) Siz ko'p sinfdoshlaringiz bilan do'stmisiz? 7) Tanaffuslar uzoqroq, darslar esa, qisqaroq bo'lishini hohlaysizmi?

Savollarga javob olish uchun bolalardan so'rovnomanani uyda, ota-onalari bilan birga to'ldirishlari mumkin. Sinfdan moslashish darajasini aniqlab, o'qituvchi keyingi ish strategiyasini tanlaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, birinchi chorakning oxiriga kelib, bolalarning 90 foizi allaqachon yangi sharoitlarga to'liq moslashadi. Bolalarning maktabga moslashuvi to'g'ri ketayotganini qanday tushunish mumkin? Quyidagi belgilar buni ko'rsatishi mumkin: bola maktabdan quvnoq keladi, kunning taassurotlari haqida gapiradi; o'quvchining yangi do'stlari bor; uy vazifasi ko'z yoshlari va stresssiz amalga oshiriladi; bola bir necha sabablarga ko'ra uyda qolishi va maktabga bormasligi kerak bo'lsa, xafa bo'ladi; bola yaxshi uxlaydi, tezda uxlab qoladi, ertalab muammosiz uyg'onadi.

Ro'yxatda keltirilgan belgilarning kamida bir nechtasi mavjudligi bolaning maktabda moslashuvi normal ekanligini ko'rsatadi. Maktab bolaga jismoniy va intellektual kuchni safarbar qilishni talab qiladigan juda ko'p yangi vazifalarni qo'yadi.

Birinchi sinf o'quvchisi o'z hayotida paydo bo'lgan yangi sharoitlarga moslashishi kerak. Har bir bola uchun moslashish davri individual ravishda sodir bo'ladi. Uning muddati uch haftadan olti oygacha o'zgarishi mumkin. Ayniqsa, birinchi sinf o'quvchisini maktab hayotiga moslashtirish paytida aniqlangan kamchiliklarni tuzatish muhimdir. Avvalo, bir jihatga e'tibor qaratish, ya'ni

o'qituvchilar va ota-onalarga bolalarni maktabga moslashtirish jarayonida yordam berish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilishi kerak.

Bu jarayon bir necha bosqichda amalga oshiriladi: birinchi oy mashg'ulot va tanaffuslarda bolaning xatti-harakatlaridagi xususiyatlarni aniqlash; aqliy rivojlanish darajasi, ya'ni yosh normasidan ortda qolgan bolalarni aniqlash; o'quvchining hissiy holati barqarorligi, salbiy yoki ijobiy his-tuyg'ulari mavjudligi va qo'rquvga olib keladigan omillarni tahlil qilish. Eng keng tarqalgan diagnostika usuli – bu kuzatuv. Ko'pincha, tanlab kuzatish qo'llaniladi.

Bu quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak: bolalar faoliyatini tahlil qilish; daftarlarni ko'rish; og'zaki javoblarni tinglash; mavjud shaxslararo munosabatlarni tahlil qilish.

Baholashni o'tkazish uchun turli bolalarning diagnostik ma'lumotlarini solishtirish noto'g'ri. Shuni yodda tutish kerakki, bolaning rivojlanish dinamikasi uning individual ko'rsatkichlari asosida belgilanadi. Olingan ma'lumotlarni ta'lim mahoratining individual xususiyatlari, bolaning tabiatiga muvofiq tuzatish kerak.

XULOSA

1-sinf o'quvchilarining maktabga moslashuvi murakkab, lekin muhim jarayon bo'lib, u bolaning keyingi ta'lim faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Oila, maktab va psixolog hamkorligi ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy omilidir. To'g'ri yondashuv natijasida bola maktab hayotiga tez va ijobiy moslashadi hamda o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60 sonli "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyoti strategiyasi to'g'risida"gi farmoni. – T., 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 9-martdagi 132-son "Bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bir yillik tayyorlash tizimini

yanada rivojlantirish choratadbirlari to‘g‘risida” qaroriga o‘zgartirishlar va qo‘shimcha kiritish to‘g‘risida”gi 66-son qarori. – T., 2022.

3. “Ilm yo‘li” variativ Davlat o‘quv dasturi. – T., 2020.

4. Fayzullayev Sh.N. Bolalarni maktab tayyorlash metodikasi: Darslik. – Samarqand: SamDU, 2022. – 196 b.

5. ZIYO.NET